

ULUSLARARASI AMİSOS DERGİSİ
THE JOURNAL OF INTERNATIONAL AMİSOS

Cilt/Volume 2, Sayı/Issue 3 (Aralık/December 2017), ss./pp. 66-85

DOI:

ISSN: 2587-2222 / e-ISSN: 2587-2230

Makale / Article

Geliş Tarihi/Received: 30. 11. 2017
Kabul Tarihi/Accepted: 27. 12. 2017

PALEOLİTİK DÖNEMDE İNSAN TÜRLERİ
HUMAN CATEGORIES IN THE PALEOLITHIC PERIOD

Fitnat ŞİMŞEK ¹

Özet

Paleolitik dönem insanlığın yaşadığı en uzun ve en zahmetli süreçtir. Yaklaşık 2 milyon yıl devam eden dönem kendi içinde alt, orta ve üst paleolitik dönem olarak ayrılmaktadır. Alt Paleolitik dönem Afrika'da bulunan Olduvan ve Fransa'da bulunan Aşölyen alet teknolojisiyle tanımlanmaktadır. Bu dönemde yaşayan insan türleri Homo Habilis, H. Rudolfensis, H. Erectus, H. Ergaster, H. Antecessor ve H. Heidelbergensis'tir. Becerikli İnsan anlamına gelen H. Habilis'in, evrim basamağında, Australopithecus Africanus'tan türediği genel olarak kabul edilmektedir. Pek çok bilim insanına göre, ilk alet yapımı Homo Habilis türüyle ortaya çıkmıştır. Alt Paleolitik dönemde insanların yaşamı avcılık ve toplayıcılık düzenine göre oluşmuştu, profesyonel avcılık olmadığı için insanlar ya yaralı hayvanları avlıyorlar ya da yırtıcı hayvanların geride kalan artıklarıyla beslenip leş yiyiciliği yapıyorlardı. Orta Paleolitik dönem günümüzden yaklaşık 250.000-45.000 yılları arasında, iki buzul, iki de arada kalan buzul arası dönemden uzun ve sıcak bir dönemden sonra gelen bir buzul çağıdan oluşmaktadır. Orta Paleolitik

¹Arş. Gör. Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, fitnatsimse@gmail.com

dönemde Homo Erektus yerini Neandertal insan türüne bırakmıştır. Neandertal türü ismini Almanya'daki buluntu yerinden almıştır. Neandertaller küçük avcı grupları halinde yaşamışlardır ve ortaya koydukları alet teknolojisi Musteriyen-Levallois'tir. Bu alet kökenini Aşölyen alet teknolojisinden almaktadır, alet bölgesel farklılık göstermesine rağmen Orta Paleolitik dönem için belirleyici kabul edilmektedir. Musteriyen- Levallois alet teknolojisi adını Fransa'daki Dordogne bölgesinde saptandığı yer Le Moustei buluntu merkezinden almaktadır. Neandertal türü, soyut düşünceyi geliştiren ve ilk defa ölümü kavramış bir türdür. Mezar geleneği ve ölü hediyesi Orta Paleolitik dönemde görülmeye başlanan ilkler arasındaydı. Gerçek anlamda insanın oluşumu Üst Paleolitik dönemde Homo Sapiens Sapiens türünün ortaya çıkışıyla olmuştur. Üst Paleolitik dönem mağara duvar resimlerinin yapıldığı, mezar hediyelerinin eklendiği ölü gömme geleneğiyle, kültürel anlamda bölgesel farklılıkların oluştuğu gerçekten adından bahsedilmeye değer bir süreçtir.

Anahtar Kelimeler: Paleolitik Dönem, İnsan Türleri, Olduvan, Aşölyen, Musteryen-Levallois

Abstract

The Palaeolithic period is the longest and most troublesome process of human life. The period that lasted about 2 million years is divided into lower, middle and upper paleolithic periods. The Lower Paleolithic period is defined by the art technology of Ashölyen in Olduvans and France in Africa. Human species living in this period are Homo Habilis, H. Rudolfensis, H. Erectus, H. Ergaster, H. Antecessor and H. Heidelbergensis. H. Habilis, a skilled human being, is generally regarded as a cult of Australopithecus Africanus at the stage of evolution. For many scientists, the first tool-making was the Homo Habilis species. In the Lower Paleolithic period, people's lives were formed according to the hunting and gathering order, and since there was no professional hunting, people hunted the injured animals or were fed with carcasses of the predators. The Middle Palaeolithic period is composed of two glaciers and a glacier from the interglacial period, that is, after a long and warm period, between about 250,000 and 45,000 years. In the Middle Paleolithic period, Homo Erektus left his place to

the Neanderthals. The Neanderthal type is from the find in Germany. The Neanderthals lived in small hunting groups, and their instrument technology was Musteriyen-Levallois. This tool derives its roots from Ashoyan tool technology, although the tool is regionally different, it is considered a decisive factor for the Middle Paleolithic period. Musteriyen- Levallois is the name of instrument technology taken from the center of Le Moustei find in the Dordogne region in France. Neanderthals are a kind of concept that develops abstract thought and is the first to conceive death. The burial tradition and the dead gift were among the first to be seen in the Middle Palaeolithic period. The formation of the human being in the real sense has occurred with the emergence of the Homo Sapiens Sapiens strain in the Upper Paleolithic period. With the burial tradition of the cave wall paintings of the Upper Palaeolithic period and the addition of grave gifts, it is worth mentioning that there are regional differences in the cultural sense.

Keywords: Paleolithic Period, Human Species, Olduvens, Aşölyen, Musterian-Levallois

GİRİŞ

Günümüzden yaklaşık 20-25 milyon yıl önce Hominoid (İnsanımsı) adı verilen bir üst aile tarih sahnesine çıkmıştır. Bu dönemde insan ailesi (Hominid), orangutan, goril ve şempanze gibi üyelerden oluşan iri primat ailesi de bu üst aile içinde toplanmaktadır. Bu dönem insanlığın, goril, şempanze ve orangutan gibi iri primatların ait olduğu ailenin kaderini belirleyen önemli bir dönemdir.

Primatlar kendi içinde alt takımlara ayrılmaktadırlar.

1. Primatlar;

a. Prosimiler (Yarı Maymunlar)

b. Antropoidler (İnsanımsılar)

i. Seboidler (Uzunkuyruklu Maymunlar- Amerikan Kıtası Maymunları)

ii. Sekopitekoidler (Kuyruklu Maymunlar Avrupa, Asya ve Afrika'da yaşayan türler)

iii. Hominoidler (İnsanımsılar)

1. Hilobatlar

2. Pongidler
3. Hominidler olmak üzere alt bölümlere ayrılmaktadır.

Hominidlerin ilk üyelerine ait kalıntıların hepsi Afrika'dan bilinmektedir. Ancak Afrika dışında Endonezya ve Gürcistan'da ortaya çıkarılan Hominidler Geç Pliyosen (2- 1.8 milyon yılları arasında) döneme aittir. Tanımlanan en eski hominid üyeleri;

= Ardipithecuslar, 5.8 ila 4.4 milyon yıl öncesine tarihlenen bu üye iki alt türe ayrılmaktadır. Ardipithecusramidus ve Ardipithecuskadabba'dır.

=Sahelanthropustchadensis, 6-7 milyon yıl öncesine tarihlenen bu türde, 2002 yılında Brunet ve ekibi tarafından Çad'da bulunmuştur.

= Orrointugenensis türü, 6 milyon yıl öncesine tarihlendirilmektedir. 2001 yılında Fransız ve Kenyalı bir ekip tarafından Kenya'da bulunmuştur.

Primatların ortaya çıkışı Mezozoik Çağa rastlar ve primatlar genellikle ağaçlarda yaşayan canlılardır. Primatların görülmeye başladığı dönemde dünya üzerindeki tüm kara parçaları birleşikti ve bunlar Pangea adı verilen tek bir kıtayı oluşturmaktaydı. 2 ve 3 jeolojik zamanlarda parçalanarak birbirinden uzaklaşıp bugünkü görünümüne ulaşmıştı. Pangeanın varlığını kanıtlayan kalıntılar fosillerde de görülmektedir. Çünkü aynı canlıların fosillerine birbirinden kilometrelerce uzakta bulunan kıtalar üzerinde de rastlanmaktadır.²

Hominoidlerin ikinci alt takımını oluşturan Pongidlerin gelişimi ise Miosen dönemde olmuştur. Miosen dönemde ayrıca dünya üzerinde de birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Avrupa'da Alp ve Pireneler, Asya'da Himalaya'lar ve Anadolu'nun Güneydoğusu'ndaki dağ gurubu bu dönemde oluşmuştur. Ayrıca bu dönemde, Afrika'nın doğu kıyıları Asya ile birleşik olduğundan canlılar herhangi bir coğrafi engelle karşılaşmadan Afrika ve Asya kıtaları arasında dolaşabilmişlerdir.³

Hominoid türlerin içinde goril, şempanze, babun ve orangutan türleri bulunmaktadır, fakat bazı biyologlar, insanı hominid familyasında; goril, şempanze ve orangutanı ise Pongid adını verdikleri başka bir familya içinde saymaktadırlar. Bu iki tür arasındaki farklar nelerdir? Bu soruya net bir cevap vermek olanaksızdır. Çünkü hominidlerde karşılaşılan bazı özelliklere göreceli olarak Pongidlerde de rastlanmaktadır. Bu özellikler bedeninin ağırlık merkezinden, kol ve bacak uzunluklarının farklılığından ve hassas tutuş özelliğine sahip

² Arsebük, 2014: 11 ; Çakmak, 2012: 43-47; Özbek, 2007: 38

³ Arsebük, 2014:13,27-30; Çakmak, 2012: 46-47; Güleç vd., 2002:11

olmaya kadar geniş bir yer tutmaktadır. Ancak Arsebük, bu özelliklerin iki tür tarafından ortak kullanılıp kullanılmamasının önemli olmadığını önemli olanın konu edinilen özelliklerin hangi grup tarafından yaşam biçimi haline getirildiği demektir.

Eski taş anlamına gelen Paleolitik kavramı ilk kez 1865 yılında J. Lubbock tarafından kullanılmıştır. Paleolitik dönem 2 milyon yıl devam eden insanlığın yaşadığı en uzun ve en zahmetli dönemdir. İlk insanın çıkış yeri olan Afrika'da ilk aletlerin yapılmasıyla başlayan bu dönem Anadolu'da alt, orta ve üst paleolitik dönemlere ayrılmaktadır. Bu bölümlerden her biri tipik buluntu yerlerine göre isimler alırlar. Paleolitik dönem başlarında Pleistosen dönemde insanlığın hominid türlerden ayrışarak iki ayağı üzerinde dik durabilen ve alet yapabilen bir türe dönüşmüştür. Australopithecus'lar 4.1 ila 1.4 milyon yılları arasına tarihlendirilmektedir ve Afrika'da ortaya çıkıp geniş bir alana yayılmışlardır. Güney Afrika, Malawi, Tanzanya, Kenya, Etiyopya ve Çad bölgelerinde yaşamışlardır.

Australopithecus'ların 7 ayrı türü bulunmaktadır. Bunlar;

- A. Afarensis
- A. Aethiopicus
- A. Africanus
- A. Anamensis
- A. Boisei
- A. Garhi
- A. Robustus'tur.

Homo cinsinin Doğu ve Güney Afrika'da Australopithecus cinsiyle bir arada yaşadığı, fakat bu birlikteliğin Australopithecus cinsinin sona ermesiyle bittiği bilinmektedir. Australopithecus cinsinin soyunun tükenmesine neden olan etken, Homo Habilis'in sayısının giderek artarak Australopithecus'un hayatta kalmak için temel gereksini olan yiyecek bulma konusunda ona ciddi bir rakip olmasıdır. Zamanla Homo Habilisler, Australopithecus cinsine baskın gelerek onların soylarının tükenmesinde önemli rol oynamışlardır.⁴

Geleneksel görüşe göre, Homo cinsinin etten ve bitkiden oluşan karma bir beslenme biçimleri vardı. Australopithecus'ların Bosesi'nin ise tam anlamıyla bir vejetaryan olduğuna inanılır, Australopithecus Africanus ise ikisinin arasında bir yer almaktadır.⁵

⁴ Arsebük,2014: 41-56; Çakmak,2012:46-17; Leakey,2006:54.

⁵ Leakey, Lewin:1998;67.

İlk Hominid türleri Australopithecus'lardır. Bu türe ait ilk belgeler 1924 yılında Güney Afrika'da ele geçmiş daha sonrasında bilim dünyasına tanıtılmıştır. Bu fosil incelenmesi için R. Dart'a gönderilmiş ve bunun insana yakın bir tür olmuş iddia edilmiş adına da “Australopithecus Africanus”, “Güney Afrika'nın Gerçek Maymunu” adı verilmiştir. İki ayağı üzerinde dik yürüyebilen bu türün kalıntılarına ilk defa Afrika'da rastlanıldığı için ilk insanında Afrika'da ortaya çıktığı görüşü ortaya atılmıştır.⁶

Australopithecus'leri Homo cinsinin içine yerleştiren Dart buna kanıt olarak da A. Africanus'un hayvan kemiklerinden, dişlerinden ve boynuzlarından çeşitli aletler yaptıklarını ve bu aletlerin günümüze kadar ulaşmadığını iddia etmektedir. A. Africanus tarafından geliştirilen bu alet teknolojisine “Osteodontokenatik Kültür” adı verilmektedir. Afrika'nın Hadar bölgesinde GÖ yaklaşık 2900 bin-2700 bin yıl öncesine ait taş aletler bulunmuştur. Ancak bu taş aletlerle beraber herhangi bir Hominid kalıntısına rastlanmamış olması bu aletlerin A. Africanus tarafından yapılmış olabileceği fikrini akla getirmektedir. Fakat R. Leakey alet yapabilme becerisinin beyin gelişimiyle doğrudan alakalı olduğunu ve bunun ihtiyaçtan kaynaklandığını söylemektedir. Otlarla beslenen Australopithecus cinsi gerek olmadığı için alet yapmaya ihtiyaç duymamıştır. Bu iddiaya göre, ilk alet yapımı etle beslenmeye başlayan ve beyin hacmi gelişen Homo cinsiyle görülmeye başlamıştır.⁷

A. Afarensis'e ait önemli keşifler 1970'lerde Etiyopya'nın Hadar Bölgesinde D. Johanson, Maurice Taieb ve meslektaşları tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu iskeletler arasında Lucy olarak da bilinen şimdiye kadar ki en eski A. Afarensis kalıntısı (yaklaşık olarak GÖ 3 milyon yıl öncesine tarihlendirilmektedir) da bulunmaktadır. A. Afarensisler Homo türünün atası ve Homininlerin atası olarak kabul edilmektedir. A. Afarensislerin boyu 110-115 cm arasında değişmektedir. Ağırlıkları 30 kg civarındadır ve beyin hacimleri ise 375 ila 500 cm³ arasında değişmektedir. Diş yapıları ise, hem pongidlere hem de hominidlere benzemektedir.⁸

Günümüzde yaklaşık olarak 4 milyon yıl öncesinde yaşayan A. Afarensis, 3 milyon yıl öncesinde A. Africanus'a evrilmiştir. A. Africanus ise biri soyu tükenen A. Robustus'a diğeri ise, homo türünün ilk türü olan H. Habilis'e evrilmiştir. Afrika'da biri Australopithecus cinsine ait diğeri ise Homo cinsine ait iki tür beraber yaşamışlardır.

⁶ Lewin, 2015:229; Arsebük, 2014: 12-13, 41,56; Çakmak, 2012:46-47; Leakey, 2006:54.

⁷ Arsebük, 2014:41-56, Çakmak, 2012:46-47; Leakey, 2006:54.

⁸ Lewin, 2015:229; Arsebük, 2014:12 -13,41-56; Çakmak, 2012:46-47; Leakey, 2006:54.

Alt paleolitik dönemde görülen insan türleri Homo Habilis, Homo Rudolfensis, Homo Erektus, Homo Ergaster, Homo Antecessor, Homo Heidelbergensis'tir. Günümüzden yaklaşık olarak iki milyon yıl öncesinde görülen ve Becerikli İnsan anlamına gelen Homo Habilisler, 1960-1964 yılları arasında Doğu Afrika'da Tanzania'da yer alan Olduvai Vadisinde mağaralarda İngiliz L. S. B. Leakey ve eşi tarafından yapılan araştırmalarla tespit edilmiş ve 1964 yılında Tobias, Leakey ve Napier tarafından bilim dünyasına tanıtılmıştır. Homo habilisinaşağı yukarı 2,5 milyon yıl ila 1,6 milyon yıl arasında Doğu ve Güney Afrika'da Makapongat bölgesinde yaşamış olduğu fosil kalıntılarından anlaşılmaktadır. Doğu Afrika'da Tanzania'nın Olduvai George vadisinde Louis ve Mary Leakey'in yürüttüğü kazılarda 1959-1987 yılları arasında Homo Habilis'in çok sayıda temsilcisi bulundu.⁹

Homo Habilislerin boy ortalaması 1.30'dur ve beyin hacimleri de 590-650 cm³'tür. 1980'lerdeki H. Habilis kafatası arkası kalıntısının keşfiyle bu türün bacaklarının oldukça kısa olduğunu göstermektedir. Homo habilislerin Kenya ve Tanzania'da gün ışığına çıkarılan fosillerinden bedensel özellikleri hakkında da bazı bilgiler elde edilmiştir. Buna göre, erkeklerin kadınlara oranla daha iri oldukları anlaşılmıştır. Habilisin dişisi 1 metre boyunda, 25-35 kg ağırlığındayken, erkeklerin boy ortalamasının 1.30 cm olduğu belirlenmiştir. Homo habilisler uzmanlaşmış avcılar değillerdir, onlar daha çok hasta ve yırtıcı hayvanların saldırısına uğrayarak yorulan hayvanları yakalayıp tüketiyor ya da leş yiyicilerinin ardında bıraktıkları artıklarla besleniyorlardı. 1970'li yılların başında R. Leakey tarafından Turkana Gölü yakınlarında Homo Habilis'inkinden daha büyük beyinli bir hominid kafatası kalıntısı bulunmuştur. Homo Habilisler yüz hatları olarak bugünkü insanı anımsatırlar. Kafatası kemikleri ince, kaş kemerleri belirgindir. Güçlü çiğneme kasları ve iri azı dişleri Homo Habilislerde yoktur. Diş minesini incedir. Dişlerin çiğneme yüzeyinde biraz aşınma vardır. Habilislerin en belirgin özellikleri iri beyin hacmine ve küçülmüş bir yüze sahip olmalarıdır.

10

Homo Habilisten sonra Homo Erektus gelmektedir. Homo Erektuslar (Dik Yürüyen İnsan) ise, Afrika kıtasında 1.9 milyon yıl ila 100 bin yıl öncesinde görülmeye başlamıştır. Afrika'daki en eski Homo Erektus fosili Kenya'da (Kaabi-Fora), 1.8-1.9 milyon yıl öncesine

⁹ Bogucki, 2013:59; Akurgal, 1990:20; Yalçınkaya, 2009: 3.

¹⁰ Bogucki, 2013:59; Akurgal, 1990:20; Yalçınkaya, 2009: 3.

tariflendirilmektedir. Homo Erektus tabiri daha çok Asya'da yaşayan türler için kullanılırken, bu türün Afrika'da bulunan erken örneklerine Homo Ergaster adı verilmektedir.¹¹

Homo Erektus'lar Homo Habilisten daha büyük bir beyin hacmine ve uzun bacaklı insana benzeyen bir kafatası iskeletine sahiptir. Homo Erektus'ların en önemli temsilcisi, yaklaşık 1.6 milyon yıl öncesine tarihlenen Narikotome, Kenya'daki eski bir bataklıkta bulunan on dokuz yaşlarında birine aittir. Homo Erektus ve bunların erken türleri olan Homo Ergasterlerin belirleyici özelliği Aşölyen türü aletleri kullanmış olmasıdır.¹²

Homo Erektus'un alın bölgesi fazla gelişmiş değildir, geriye doğru çok basıktır. Kafatası üstten bastırılmış gibi yassıdır, kafa arkasında kemiğin orta hizasında belirgin bir bükülme vardır. Erektus türünde de diğer fosil insan kalıntılarında olduğu gibi, göz çukurları üzerinde yer alan ve kaş kemerleri diye tanımladığımız kemiksel bir oluşum vardır. Burun delikleri geniş, ense kasları ise gelişmiştir. Erektusların kafatası kemikleri oldukça kalındır, alt çeneleri de oldukça iri ve kabadır. Homo Erektusların görünür özellikler açısından Homo Habilis ve Homo Sapiens arasında yer aldığı söylenebilir. Homo Erektus'un beyin hacmi 727-1225 cc arasında değişir. Ortalama beyin kapasitesi 946 cc'dir. İri beyin hacmi Homo Erektus'un ileri düzeyde bilişsel ve kültürel yeteneklere sahip olduğunu akla getirmektedir.¹³

Anadolu'daki en eski paleolitik dönem yerleşmeleri Konya'daki Dursunlu yerleşmesi ve İstanbul Yarımburgaz Mağarası'dır ve bu yerleşmeler Olduvan türü yontmataş teknolojisinin Avrupa ve Asya arasındaki yayılımını göstermesi bakımından önemli bir yere sahiptir. Yarımburgaz Mağarası Avrupa ve Asya arasındaki geçitte bir köprü konumunda yer aldığından, çoğunlukla ilk insan topluluklarının da Afrika'dan, Asya'ya yayılışında mecburi bir geçit yolu olarak kabul edilmiştir. Fakat, Slimak vd.'e göre, Türkiye'de yapılan araştırmalarda arkeologlar tarafından gün yüzüne çıkarılmış Dursunlu, Karain ve Yarımburgaz Mağarasında Afrika kökenli insanlar tarafından yapılmış aletlere rastlanmamıştır. Bu nedenle ilk insanların Asya'ya Anadolu üzerinden yayılmış olması tekrar gözden geçirilmesi gereken bir konudur.¹⁴

Dursunlu yerleşmesi insanların yaklaşık 1 milyon yıl önce yaptığı taş aletlerin ortaya çıkarıldığı yerdir. Ancak bu taş aletler bu dönemin taş teknolojisi ve insan davranışlarını

¹¹ Akın vd., 2004:118; Yalçınkaya, 2009: 3-4; Arsebük, 2012:24; Bogucki, 2013: 60; Childe, 2014: 47; Sagona, Zimansky, 2015:18; Güleç, 2016: 32-33.

¹² Akın vd., 2004:118; Yalçınkaya, 2009: 3-4; Arsebük, 2012: 24; Bogucki, 2013: 60; Childe, 2014: 47; Sagona, Zimansky, 2015: 18; Güleç, 2016: 32-33.

¹³ Özbek, 2007: 62, 63.

¹⁴ Slimak, Dinçer, Atlı, 2005: 6.

belirlemede yetersizdir. Yarımbugaz Mağarasındaki taş aletler, bir bütün olarak ele alındığında daha çok yongaların egemen olduğu görülür. Yongalar, iri ve kaba değildir, bunların yaklaşık %25'i birleşik amaçlıdır, birden fazla amaç için kullanılmışlardır. Yarımbugaz Mağarasında bulunmuş yonga aletler ve yontuk çakıllara göre, bu mağara Karain Mağarasının en alt tabakasıyla aynı döneme tarihlendirilmektedir. Ayrıca Yarımbugaz Mağarası yoğun bir tahribata uğrasa da¹⁵ Alt Paleolitik dönem için anahtar yerleşme yeri olmaya devam etmiştir, ayrıca sadece Anadolu'daki değil Avrupa'daki en eski insan izlerinin bulunması bakımından ayrı bir öneme sahiptir.

Mağaradaki paleolitik buluntular, üst ve alt olmak üzere iki girişi olan bu mağaranın, çok sayıda fosil mağara ayısı kemiği de bulunmuştur. Ayı kemiklerinin hiçbirinde insanlar tarafından yapılmış kesim ya da başka müdahalelerin izlerine rastlanmamıştır. Bu durum ise 40'tan fazla olan bu ayıların kış uykusu esnasında öldüğünü göstermektedir. Taş aletler ve ayı kemiklerinin yan yana bulunmuş olması mağaranın eş zamanlı olmasa da hem insanlar hem de ayılar tarafından kullanıldığını göstermektedir. Görünüşe göre kış mevsiminde ayılar mağarayı kış uykusu için kullanmış, bazen bu süreçte ölmüş ve baharda ayıların mağaradan ayrılmasıyla birlikte insanlar mağarayı mevsimsel bir sığınak gibi kullanmıştır. Sebebi ne olursa olsun arkeometrik yöntemlerden edinilen bilgilere göre, bu birlikteliğin uzunca bir süre devam ettiği anlaşılmaktadır.¹⁶

Homo Habilisin yaşadığı dönemde kullanılan taş aletler Olduvan taş teknolojisi idi. Olduvan taş teknolojisinin özelliği, keskin kenar elde etmek amacıyla basit çakılların tek veya iki yüzeyinden yonga çıkarılmasıdır. Olduvan türü aletler çok basit olmalarına karşın standartlaşmış, buldukları her yerde birbirine benzeyen, aynı özellikler taşıyan aletlerdir. Olduvan taş aletleri ismini Tanzania Olduvai Gorge'den almaktadır. Son yapılan araştırmalar, en eski taş aletlerin ilk örneklerine bu dönemden daha öncesine tarihlendirmektedir. Olduvan taş endüstrisi 4 tür aletten oluşmaktadır. Bunlar, çekiç, tek yüzü işlenmiş satır, iki yüzü işlenmiş satır, yontulup biçimlendirilmiş yongadır. Günlük yaşamda kullanılan bu aletler Homo habilisin dişlerindeki yükü epey hafifletmiştir.¹⁷

Burada aklımıza Homo habilislerin günlük yaşamda kullandıkları aletleri hangi ellerini kullanarak yaptıkları gelebilir. Günümüzde pek çok insan sağ elini kullanmaktadır. Turkana Gölü'nün doğusunda Koobi Fora'da gün ışığına çıkarılan ve 2 milyon yıl eskiye tarihlenen taş

¹⁵ Aydıngün, 2016;220.

¹⁶ Arsebük, Hawell, Özbaşaran, 1990: 15; Sagona, Zimansky, 2015: 15; Slimak, Dinçer, Atlı, 2005: 6.

¹⁷ Akın vd., 2004: 117; Özdoğan, 2010: 30-32; Arsebük, 2014: 56; Güleç, 2016: 30; Özbek, 2007: 56.

aletlerin incelenmesi sonucunda Homo habilislerin sağ ellerini kullandıkları sonucuna varmışlardır. Koobi Fora habilislerinin sağ ellerini kullanmalarındaki yatkınlığı beynin daha o zamanlardan sağ ve sol yarımkürelerinin farklı işlevleri üstlenecek tarzda yönelmeye başladığını göstermektedir.¹⁸

Aşölyen alt paleolitik dönemin temel kültürel topluluğundan biridir. Aşölyen el baltaları Homo Erektus zamanında ortaya çıkmış ve zaman içinde geniş bir alana yayılmıştır. Prehistorik kültürün ilk el baltaları olarak kabul edilen Aşölyen aletler, 1.65 milyon yıl öncesine tarihlendirilmektedir. Adını Fransa'da Amiens'in bir ilçesi olan Saint-Acheul'den almıştır. Badem ya da üçgen biçiminde olan el baltaları genellikle 5 ila 35 cm arasında değişen irilikte olabiliyordu. Üç yüz binden daha uzun süren bu dönemde, aletler iki yüzeylidir ve çepçevre keskin kenarları vardır. Bu aletler Aşölyen'in alt, orta ve üst evreleri boyunca giderek daha düz ve yassı formlara dönüşmüşlerdir, ancak Aşölyen el baltaları erken dönemde görülen hallerinden geç döneme kadar fazla bir değişikliğe uğramamıştır. Genellikle çakmaktaşı ve bazalttan üretiliyordu. Aşölyen el baltaları, Afrika, Akdeniz, Güney ve Güneybatı Asya ile Batı Avrupa'da yaygın olarak görülmektedir. Türkiye'de Güneydoğu Anadolu'da Gaziantep, Adıyaman ve Şanlıurfa bölgesi Aşölyen türü el baltaları bakımından zenginliğe sahiptir. Özellikle Adıyaman Samsat yakınındaki Şehremuz Tepe de iki yüzeyli aletler veren bir yerleşim yeridir.¹⁹ Marmara Bölgesinde İstanbul Boğazının doğusu²⁰ İç Anadolu Bölgesinde Ankara, Eskişehir, Afyon ve Niğde'de alt paleolitik döneme ait aletler bulunmaktadır.²¹ Niğde yakınlarındaki Göllüdağ'da bulunan Kaletepe Deresi III Aşölyen buluntu veren önemli bir yerleşmedir.²² Karadeniz Bölgesinde, Kastamonu, Samsun²³ ve Ordu, Ege Bölgesinde Kütahya ve İzmir, Akdeniz Bölgesinde Hatay ve Antalya'da önemli alt paleolitik buluntuları mevcuttur. Antalya Karain Mağarasında hem yonga hem de iki yüzeyli aletler bulunmuştur.²⁴ Doğu Anadolu Bölgesinde Elazığ ve Kars çevresinde alt paleolitik döneme ait buluntular mevcuttur. Anadolu'da Trakya Bölümü diğer bölgelere oranla daha az Alt paleolitik dönem buluntusu taşımaktadır ancak en önemli buluntu merkezi Yarımburgaz Mağarası'dır²⁵ Ayrıca, Küçükçekmece Gölünün Avcılar kıyısında çakmaktaşıdan bir el

¹⁹ Yalçınkaya, 1983:13-20.

²⁰ Atasayan, 1940-1941:523-528; Jelinek, 1980:309-315.

²¹ Taşkiran, Taşkiran, 2011:235-244; Yalçınkaya, vd., 2009:1-38.

²² Balkan vd., 2007:125-140; Balkan vd., 2006:383-390; Slimak, Dinçer, Atlı, 2005:6.

²³ Kökten, 1952:167-188.

²⁴ Kökten, 1958:10,16; Yalçınkaya, 1991: 33-54.

²⁵ Arsebük, 2011:33-50; Arsebük, 1991:17-41; Arsebük, 1992:1-21; Arsebük, 1995:78-82.

baltası bulunmuştur.²⁶ Aşölyen aletlerin özellikle yanardağ çevrelerinde bulunmuş olması bize buraların yerleşim alanı olarak seçildiğini göstermektedir.²⁷ Türkiye'nin en uzun tabakalanmaya sahip yeri Antalya yakınlarındaki Karain Mağarasıdır. Karain Mağarası yaklaşık 400 bin yıl boyunca değişik insan grupları tarafından kullanılan bir mağaradır.²⁸

Hominidler, Homo Erektus'tan önce Afrika dışına çıkmamışlardır. Ancak Homo Erektus hızlı bir biçimde yayılmıştır. Genellikle Homo Erektusların Afrika, Asya ve Avrupa'da yaşadığı kabul edilmektedir. Homo Erektus fosillerine Afrika'da, Çin'de Endonezya'nın Java Adasında, Fransa ve İspanya'da rastlanılmıştır. Çin'de Pekin şehri yakınlarında ÇoukutienKaya sığınağında Homo Erektus türüne rastlanmıştır. Yine Çin'de Lantian'da Homo Erektus kalıntısı bulunmuştur. Ancak en eski Homo Erektus kalıntısı Afrika'da Turkana (Rudolf) Gölü'nün batı kıyılarında bulunmuştur. Bu aşama da akla şöyle bir soru gelebilir, niçin Homo Erektus'tan daha önceki türler dünyaya yayılmamıştır. Bu soruya verilecek muhtemel cevap şöyledir. Homo Erektusların ortaya çıkmasından kısa bir süre önce, dünyanın ikliminde önemli bir değişiklik yaşanmıştır. Kurak ve soğuk iklim Afrika'da ormanların azalmasına ve geniş otlakların oluşmasına neden olmuştur. Ot yiyici hayvanların artması bunlarla beslenen türlerinde artmasını sağlamıştır.²⁹

Homo Erektular ortaya koydukları taş aletlerin yanı sıra ateşi denetim altına almalarıyla da önemli bir yere sahiplerdir. Fakat bugün inanılan yaygın görüşe göre, Homo Erektus ateşi üretmemiş sadece kullanmıştır. Erektus ateşin doğal olarak oluşmasını beklemiş ve sönmeyen uzun süre kalmasını sağlamak içinde her türlü önlemi almıştır. Homo Erektus döneminde, mezar âdeti veya öbür dünya kavramı yoktu. Bazı araştırmacılar, Homo Erektus zamanında kanibalizm olduğunu ileri sürerler. Çin'de Zukutiyen Mağarasında yaşamış Homo Erektusların hemcinslerinin beyinlerini yedikleri ileri sürülmektedir. Burada bulunan 40 kadar kafatası bilinçli olarak kırıldığı ve içindeki beyin çıkarıldığı iddia edilmektedir. Homo Erektuslarda konuşma dili olmasa da çok gelişmiş bir iletişim sistemine sahip oldukları kabul edilmektedir. Homo Erektusların en fazla 20 yada 30 yaşına kadar yaşadıkları, ancak %5'inin 50 yaşına kadar ulaştığı düşünülmektedir.

Orta Paleolitik dönem günümüzden yaklaşık 250.000-45.000 yılları arasında, iki buzul ve iki de arada kalan buzul arası (sıcak) dönemden, uzun ve sıcak bir dönemden sonra gelen

²⁶ Aydınğün, 2003:55-56.

²⁷ Akın vd., 2004:118; Yalçınkaya, 2009:6; Özdoğan, 2010: 30-32; Sagona, Zimansky, 2015:15.

²⁸ Slimak, Dinçer, Atlı:2005: 6.

²⁹ Yalçınkaya, 2009: 3-4; Arsebük, 2012: 24; Bogucki, 2013: 75-78; Childe, 2014: 47; Arsebük, 2014: 74; Sagona, Zimansky, 2015: 18; Güleç, 2016: 33.

bir buzul çağından oluşmaktadır. Orta Paleolitik dönemde, Homo Erektus yerini Neandertallere bırakmıştır. Neandertal ismi, Yakın Doğu ve Avrupa'da yaklaşık olarak günümüzden 245 bin ila 28 bin yıl öncesinde Riss-Würm buzularası ve Würm buzulunun ilk yarısındaki dönemde karşılaşılan fosil insan türünü betimlemek için kullanılmaktadır. Neandertal sözcüğü sadece Ortadoğu ve Avrupa için geçerlidir diğer bölgelerde yaşamış olanlar sadece neandertal çağdaşı olarak isimlendirilir. Neandertaller günümüzden yaklaşık 35 bin yıl öncesinde yerini Homo Sapienslere bırakır. Neandertal ve çağdaşları, İspanya'dan, Orta Asya'ya kadar uzanan geniş ve çok farklı iklimlere sahip bölgelerde yaşadılar. Kırım'daki Kiik-Kooba, Özbekistan'daki Teşiktaş, İsrail'deki Tabun, Irak'taki Şanidar fosilleri Neandertal çizgisindeki buluntulardı. Antalya yakınlarındaki Karain Mağarasında da Neandertallerin yaşadığına dair bulgular ele geçirilmiştir. Neandertaller küçük avcı grupları halinde yaşamışlardır ve musteriye adı verilen yeni bir alet teknolojisini meydana getirmişlerdir. Musteriye alet teknolojisi bölgesel olarak farklılık göstermesine rağmen Orta Paleolitik döneme tarihlendirilmektedir. Bu alet kökenini Aşölyen alet teknolojisinden almaktadır.³⁰

Neandertallerin fiziksel özellikleri, çatısı yassı olan uzun ancak basık kafatası, belirgin ve orta bölümleri gelişkin kaş kemerleri, 1300 ve 1750 cc dolayında büyük bir beyin hacmi geniş ve orta kısmı öne çıkık bir yüz yapısı, sivri elmacık kemikler, geniş sinüsler, iri yapılı dişler, sağlam alt çene kemiği, kavisli baldır ve ön kol kemikleri, iri ve küt parmaklar sayılabilir. Neredeyse Homo SapiensSapiens'inkinden büyük beyin hacmine sahip oluşu bazı antropologlar tarafından, bu türün soğuk iklimde yaşayabilmesi için daha uyumlu hale getirdiğini söylemektedirler. Neandertal erkeklerinin boyları 1.70 m, ağırlıklarının 65-70 dolaylarında, kadınların ise 1.60 m boyunda ağırlıklarının ise 50-55 kg civarında olduğu ve her iki cinsinde tıknaz bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Neandertaller böylesi bir beden yapısı ile yaşadıkları buzul çağın iklimine uyum sağlamaya çalışmaktadır. Neandertal iskeletlerini inceleyen araştırmacılar, erkek ve kadın arasında, Homo Erektus'ta olduğu gibi irilik açısından ciddi bir farkın olmadığını kabul ederler. Dolayısıyla Neandertallerin kadın iskeletleri de erkeklerin ki kadar güçlüdür. Bu anatomik verilerden hareketle, kadınların günlük yaşamdaki faaliyetleriyle ilgili olarak her zaman mağaradaki domestik işlerle ilgilenmediği söylenebilir, erkekler gibi ava katılıp, onlarda av peşinde koşmaktaydılar.³¹

³⁰ Yalçınkaya, 2009: 15; Özdoğan, 2010: 36; Arsebük, 2012: 24; Bogucki, 2013: 85; Arsebük, 2014: 86-88; Childe, 2014: 47; Sagona, Zimansky, 2015: 18; Güleç, 2016: 41.

³¹ Arsebük, 2012: 24; Arsebük, 2014:87.

Neandertallerin kullandıkları alet teknolojisi Musteriyen- Levallois'tir. Musteriyen-Levallois alet teknolojisi adını Fransa'daki Dordogne bölgesinde ilk saptandığı Le Moustei buluntu merkezinden almaktadır. Musteriyen endüstrisi yaklaşık olarak 220 bin ila 40 bin yıl arasında Avrupa, Yakın Doğu, Kuzey Afrika ve Asya'da görülmektedir. Orta Paleolitik dönemin Anadolu'da en iyi izlenildiği yerler, Antalya Karain Mağarasıdır. Antalya Karain Mağarasında belirgin bir çene kemiği olan ve kesici dişleri olan hominid kalıntısı bulunmuştur. Diğer buluntu veren yerler ise, Merdivenli Mağara, Kanal Mağarası ve Adıyaman Şehremuz'dur. Bunların yanında, İstanbul yakınlarında, Ağaçalı Kumluğu, Gümüşdere ile Kefken, Güneydoğu Anadolu'da Birecik çevresi de Orta Paleolitik buluntularının bulunduğu yerlerdir.³²

Kaletepe Deresi 3'te Orta Paleolitik döneme ait buluntular mevcuttur. Bu tabakaya ait buluntular sadece obsidyen yongalardan yapılmıştır. Bu işleyimler arkeologlar tarafından Levallois yöntemi olarak isimlendirilmektedir. Kaletepe Deresi 3 Alt ve Orta Paleolitik dönemlere ait 17 arkeolojik tabaka içermektedir, Anadolu'nun en önemli Paleolitik merkezlerinden biridir ve Anadolu'nun ilk iskânıyla ilgili önemli ipuçları barındırmaktadır.³³

Orta Paleolitik dönem de coğrafi izalosyonlar nedeniyle taş aletlerin üretiminde birbirinden farklı teknikler uygulansa da biçim olarak aynı özellikler göstermektedir. Yine insan düşüncesinin gelişkin bir aşamasını temsil eden, Levallois tekniği ilk defa bu dönemde ortaya çıkmış ve bu endüstride özellikle kazıyıcılar, sırtlı bıçaklar, tırtıklı yongalar ve uçlar yoğun olarak görülmektedir. Alet yapımında az miktarda kemik, tahta ve yoğun olarak da taş kullanılmıştır. Bunlardan özellikle taş olanlar inorganik yapıları nedeniyle günümüze kadar ulaşabilmiştir. Organik yapıları nedeniyle, özellikle odun aletler birkaç örnek dışında günümüze kadar ulaşmadan çürüyüp gitmişlerdir.³⁴

Neandertallerin devrim niteliği taşıyan bir diğer buluşu da "Mızrak" adıyla bilinen insanın oluşturduğu hem ilk uzun menzilli silahı hem de en eski birleşik fırlatma aletidir. Taş aletlere göre daha hassas ve düşünme becerisi gerektiren mızrak iki farklı malzemeden (uzun düz sap ile sapın ucuna takılan sivri bir taş uç) oluşan bugünkü bilgilerimiz doğrultusunda insanın düşünüp, uygulamaya koyduğu ilk birleşik alettir. Mızrağın daha az gelişmiş türlerine

³² Özdoğan, 2010: 36; Sagona, Zimansky, 2015: 18.

³³ Slimak, Dinçer, Atlı, 2005: 7.

³⁴ Yalçınkaya, 2009: 1; Arsebük, 2012: 25.

(Kargı) daha önceki dönemlerde –Homo Erektus- döneminde İngiltere’deki Clacton-on-Sea ‘da rastlanılmıştır.³⁵

Neandertallerin tarih öncesi dönemler için ayrı bir yeri bulunmaktadır, çünkü ilk defa ölü gömme geleneği Neandertaller de ortaya çıkmıştır. Mezarların, mezar hediyelerinin görülmeye başlanması Neandertallerde soyut düşünce ve öteki dünya oluşumunun kanıtlarıdır. Neandertaller ölülerini genellikle yaşadıkları mağara içlerine gömüyorlardı. Ölen insanın gündelik yaşamına devam edeceğini düşündüklerinden, ölümü herhangi bir olağanüstü güce bağlamıyorlardı. Ölüler mezarlara genellikle uyur vaziyette ya da hocker tarzında gömüyorlardı. Ölünün başı yassı bir taş üzerine yerleştiriliyor ve üzerine kırmızı boya serpiştiriliyordu.³⁶

Bazı Batı Avrupa Neandertallerinin mağara ayısını sadece eti için avladıkları aynı zamanda ona saygı duyup kutsallaştırdıkları iddia edilmektedir. İsviçre’de bir mağaradaki Neandertal mezarının üzeri tamamen ayı kafataslarıyla kaplı olarak bulundu. Ayrıca Neandertallerin insan eti yediklerine dair (kanibalizm) kanıtlar elde edilmiştir. Ancak bu davranış biçimi tüm Neandertal türüne mal edilemez. Eğer Homo Erektus’un bazıları gibi hemcinslerinin etini yada beynini yemişlerse de bunun daha çok büyüsel / ritüel amaçlı olduğu düşünülmektedir.

Neandertal buluntuları açısından Irak Şanidar Mağarası buluntuları önemli bir yere sahiptir. Şanidar Mağarası kazıları 1957-1960 yılları arasında Ralph ve R. Solecki tarafından yapılmıştır. Şanidar Mağarasında bulunan dokuz iskeletten beşinin gömüldüğü düşünülmektedir. Şanidar’da bulunan 4 rakamıyla isimlendirilen iskeletin mezarının çevresinden toplanan polen analizleri bu şifalı bitkilerin ilkbahar da çevreden toplandığını göstermektedir. Mezarda yapılan polen analizleri sonunda mezarda çok fazla çiçek olduğunu ve ölen kişinin özellikle çiçeklerle ve şifalı bitkilerle gömüldüğünü göstermektedir. Ayrıca şifalı bitkilerin Neandertal mezarlarına bırakılması onların tabiatta gözlem yaptıklarını göstermektedir.

Üst Paleolitik dönemin başlangıcı, MÖ 45.000-43.000 yılları arasına tarihlendirilmektedir. Üst Paleolitik dönem paleolitik dönemin en kısa süren evresi olmasına rağmen bölgelerarası kültürel farklılaşmanın başladığı en karmaşık evresidir. Üst Paleolitik

³⁵ Özdoğan, 2010: 24; Arsebük, 2012: 26.

³⁶ Arsebük, 1999: 101; Özdoğan, 2010: 24; Arsebük, 2012: 42; Childe, 2014: 48; Diokov, Kovalev, 2014: 20-25; Akın vd., 2004: 118; Yalçinkaya, 2009: 3-4; Arsebük, 2012: 24; Bogucki, 2013: 60; Childe, 2014: 47; Sagona, Zimansky, 2015: 18; Güleç, 2016: 32-33.

dönemde toplum ekonomisi avcı ve toplayıcıdır fakat bireyler arasında kollektif bir işbirliği başlamıştır. Bu dönemde yaşamış insan türü Homo Sapiens Sapiens'tir. Homo Sapiens Sapienslerin fiziksel özelliklerine değinilecek olursak, alın kısımları diktir, beyin hacimleri ortalamaları 1400 cm³'tür ve belirgin kaş kemerine sahip değillerdir. Arka kafa kemikleri yuvarlaktır ve yandan bakıldığında yüz oldukça düzdür ve bir çene çıkıntısı vardır. Beden kemikleri önceki fosillere oranla daha incedir.³⁷

Üst Paleolitik dönemin başlangıcı aynı zamanda modern insanın hızla tüm dünyaya yayıldığı bir süreci temsil etmektedir. Üst Paleolitik dönemde insanlar ilk defa Amerika ve Avustralya kıtalarını keşfetmişlerdir ve bu da insan ırklarının oluşmasını sağlamıştır, buralara daha çok Asya kökenli insanların göç ettikleri belirtilmektedir. Asya'da yaşayan insanlar, Amerika kıtasına, Sibiry'a'dan Alaska'ya, "Bering Boğaz"ından muhtemelen mevsimlik av hayvanlarının göç yollarını izleyerek gelmişlerdir. Buzul dönemlerinde, deniz seviyesinin alçalmasıyla oluşan kara köprülerinden yürüyerek geçmiş olmaları olasıdır.³⁸

Avustralya kıtası da Asya'dan gelen insanlar tarafından iskân edilmiştir. Fakat Avustralya kıtası Asya'dan farklı bir tektonik hatta olması sebebiyle hiçbir zaman Java ya da Endonezya adaları Asya'ya bağlanmamıştır. İnsanların Asya'dan Avustralya'ya kara köprülerinden yürüyerek geçmiş olmaları da söz konusu değildir. Tüm bunlar bize insanların Avustralya'ya ulaşmak için bir deniz aracından istifade ettiklerini sonucuna götürmektedir. Homo SapiensSapienslerin Üst Plesitosende denizleri aşabilecek bir teknolojiye sahip olduklarını göstermektedir.³⁹

Paleolitik dönemin sonuna gelinmesiyle taş alet teknolojisinin de sonuna gelinmiştir ve paleolitik dönemin sonunda kullanılan alet teknolojisine Mikrolit Teknoloji denilmektedir. Mikrolit alet teknolojisi ilk defa, Afrika'da ortaya çıkmıştır ve hemen hemen aynı dönemlerde günümüzden 30 bin yıl öncesinde Güney Asya'dan bilinmektedir. Geç dönemlerde ise, Asya ve Avrupa'nın içlerine kadar yayılmış ve erken holosen döneme kadar devam etmiştir. Bu dönemin sonunda, tarım ve hayvancılığın, yerleşik yaşamın ortaya çıktığı Neolitik Dönem başlamıştır.⁴⁰

³⁷ Arsebük, 2014: 94.

³⁸ Şenel, 1982: 50-64; Yalçınkaya, 2009: 24; Özdoğan, 2010: 37; Diokov, Kovalev, 2014: 20-25; Arsebük, 2014: 94-95; Güleç, 2016: 45.

³⁹ Şenel, 1982: 50-64; Yalçınkaya, 2009:24; Özdoğan, 2010: 37; Diokov, Kovalev, 2014: 20-25; Arsebük, 2014: 94-95; Güleç, 2016: 45.

⁴⁰ Yalçınkaya, 2009: 25; Özdoğan, 2010:40; Sagona, Zimansky, 2015: 20.

Üst Paleolitik dönemde insanların gelişen beyin hacimlerine paralel olarak, ani davranış değişiklikleri de gözlenmiştir. Bunlar Neandertallerle görülmeye başlanan ölü gömme geleneklerinin Üst Paleolitik'te Homo SapiensSapienslerle bilinçli hale gelmesidir. Simgeler oluşturmak veya bedenini süslenmesi gibi sanat ifadelerinin yine Üst Paleolitik dönemde görülmeye başlanmasıdır. Kültürel anlamda ilk defa bölgesel farklılıkların görülmeye başlanması yine Üst Paleolitik dönemde oluşmaya başlamıştır.⁴¹

DEĞERLENDİRME

Paleolitik dönem insanlığın yaşadığı en uzun ve en zahmetli süreçtir. Paleolitik dönem alt, orta ve üst paleolitik dönemlere ayrılarak incelenmektedir ve her bir dönemde birbirinden farklı özelliklere ve yeterliklere sahip türler yaşamıştır. Bu dönemlerde yaşamış türleri insan olarak kabul edebilmek için alet yapabilmesi ve fiziksel olarak bazı yeterliklere sahip olması gerekmektedir. Bu konuda Dart, Australopithecus'ların hayvan kemiklerinden, dişlerinden ve boynuzlarından çeşitli aletler yaptıklarını ve bunların günümüze kadar ulaşamadığını ifade etmektedir. Fakat R. Leakey, alet yapabilme becerisinin beyin gelişimiyle doğrudan alakalı olduğunu ve bunun gereksinimden kaynaklandığını belirtmektedir. Dolayısıyla otlarla beslenen Australopithecus'ların ihtiyaçları olmadığı için alet yapmamışlardır. Bazı bilim insanlarına göre alet yapabilen bir birey eylemini yönlendirme becerisine sahiptir ve en basit aletler bile insanı hayvandan ayırmak için yeterlidir. Buna göre alet yapımı etle beslenmeye başlayan ve beyin hacmi gelişen Homo cinsiyle görülmeye başlamıştır. Bazı bilim insanları da A. Aferensis ve A. Africanus türlerinin Olduvai aletleri yapabilecek yeterliliğe sahip olduklarını iddia etmektedir. Fakat alet yapımı hem el koordinasyonu hem de bilişsel anlamda gelişmeyi gerektiren bir unsur olduğundan Australopithecus türünün alet yapabilecek düzeye erişip erişmediği net değildir. İlk alet yapımcıların tıpkı günümüz insanın yaptığı gibi sağ ellerini kullandıkları bilinmektedir. Zira Australopithecus'lar duruma göre hem sağ hem de sol ellerini kullanabiliyorlardı. Australopithecus'ların bir dönem Homo cinsiyle birlikte yaşamışlar fakat daha sonra daha güçlü bir tür olan Homo hayatta kalmışlardır. Alt paleolitik dönemde birbirinden arkasından gelen ve öne çıkan 2 türden bahsedilmektedir. Homo Habilis, Homo Erectus. Bu türler alt paleolitik dönemde en basit taş alet teknolojisi olan Olduvai Endüstrisi bir diğer ismiyle Çaytaşı aletlerini kullanmışlardır. Alt Paleolitik

⁴¹ Leakey, 2006: 138-139.

dönemde görülen diğer alet türü Aşölyen alet teknolojisidir. Aşölyen aletlerin Olduwan aletlerden üretildiği kabul edilmektedir. Aşölyen aletler iki tarafı keskin baltalar olarak kullanılmışlardır. Genel olarak kabul edilen görüş bu türlerin Afrika'da ortaya çıkıp diğer bölgelere buradan yayılmış olmalarıdır. Anadolu'daki en eski paleolitik dönem merkezleri Konya- Dursunlu ve İstanbul Yarımburgaz Mağarasıdır ve bu yerleşmeler Olduwan türü yontmataş teknolojisinin Avrupa ve Asya arasındaki yayılımını göstermesi bakımından önemli bir yere sahiptir.

Orta Paleolitik dönemde Homo Erektus yerini Neandertallere bırakmıştır. Neandertaller en tartışmalı insan türüdür. Birbirinden oldukça farklı yaklaşımlar ileri sürülmektedir. Bazı bilim insanları Neandertalleri ilkele yakın türler arasına yerleştirip alet yapabilme, sanat objeleri yaratma ve sosyal organizasyon becerilerinde “Modern Davranış” biçiminden uzak bir yere yerleştirme eğilimindedir. Neandertallerin geçiş evresinde görülen bir insan türü olan Cro-Magnon yada anatomik açıdan modern insan ile biyolojik ve kültürel etkileşime girip, modern davranış ve anatomik yetiler edinen bir tür olduğu da son dönemlerdeki tartışmalar arasındadır. Bir başka yaklaşımda, bu insan türünü ilkel tanımından uzak bir şekilde, gelişmiş bir doğal tarih ve sosyal zekâya sahip olduğunu, sanat, din ve büyü gibi gelişmiş bir bilişsel kapasiteye sahip olduğunu savunmaktadır.

Soyut düşüncenin ve ölü gömme geleneğinin Neandertallerle birlikte ortaya çıktığı bilinmekle beraber pek çok ilkin ve ani davranış değişikliğinin Üst Paleolitik dönemde olduğu görülmektedir. Neandertallerde görülen ölü gömme adetinin Üst Paleolitik dönemde bilinçli hale gelmesi, simge oluşturmak ya da bedenin süslenmesi gibi sanatsal faaliyetler Üst Paleolitik dönemde görülmeye başlamıştır. Kültürel anlamda ilk kez bölgesel farklılıklar oluşmaya başlamıştır. Uzun mesafe ticaretin ipuçları olarak kabul edilen nesnelere değiş tokuşu bu dönemde görülmeye başlamıştır.

Küçük avcı grupları şeklinde yaşamlarını sürdüren Neandertaller Musteriyen taş alet teknolojisini kullanmışlardır. Bölgesel farklılıklarına rağmen Musteriyen aletler kökenini Aşölyen aletlerden almışlardır. Neandertallerin Anadolu'daki kalıntıları, Antalya Karain Mağarasında izlenmektedir. Burada belirgin bir alt çene kemiği ve kesici dişleri olan bir hominid kalıntısı bulunmuştur. Diğer Orta Paleolitik dönem buluntu veren yerler, Merdivenli Mağara, Kanal Mağarası, ve Adıyaman Şehremuz Mağarasıdır. Bunların yanında, İstanbul yakınlarında Ağaçalı Kumluğu, Gümüşdere ile Kefken, Güneydoğu Anadolu'da Birecik çevresi de Orta Paleolitik buluntu veren merkezlerdir.

Homo Sapiens Sapiens adı verilen günümüzde yaşayan modern insanın ilk temsilcilerinin Neandertallerden türedikleri kabul edilmekteydi, fakat son dönem araştırmaları Homo Sapiens Sapienslerin, Neandertallerle birlikte Doğu Akdeniz ve çevresinde beraber yaşadıklarını ortaya koymaktadır. Homo Sapiens Sapienslerin özelliklerine sahip türler MÖ. 90 bin yıl öncesinde görölmekteydi. Dolayısıyla Homo Sapiens Sapienslerin Neandertallerden türedikleri iddiası tekrar gözden geçirilmelidir. Fakat gözden kaçırılmaması gereken nokta, antropolojideki yeni bulguların bunu değiştirebileceğidir.

KAYNAKÇA

AKIN G., GÜLTEKİN T., KOCA ÖZER B., (2004). “İnsanın Evrim Sürecine Ait Bir Hipotezin Değerlendirilmesi”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44-1, ss.111-124, Ankara.

AKURGAL, E., (1990) . *Anadolu Uygarlıkları*, Net Turistik Yayınları, İstanbul.

ARSEBÜK, G., HOWELL, C.F., ÖZBAŞARAN, M., (1990). “Yarımburgaz 1988”, *XI Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, ss.9-38.

ARSEBÜK, G., (1991). “Yarımburgaz 1989”, *XII Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, ss.17-41.

ARSEBÜK, G., (1992). “Yarımburgaz 1990”, *XIII Kazı Sonuçları Toplantısı*, Ankara, ss.1-21.

ARSEBÜK, G., (1995). “İstanbul’un En Eski Yerleşim Merkezi: Yarımburgaz Mağarası”, *Focus*, 2, ss.78-82.

ARSEBÜK, G., (2011). “Trakya’da Eski Bir Yerleşim Yeri: Yarımburgaz Mağarası”, *Anadolu Araştırmaları*, 14, ss.33-50.

ARSEBÜK, G.,(2012). *Tarih Öncesi Dönemden Bazı Yansımalar*, Ege Yayınları, İstanbul.

ARSEBÜK, G., (2014). *İnsan ve Evrim*. Ankara.

ATLI BALKAN, N., SLIMAK, L., AÇIKGÖZ,F., (2006). “Kömürcü-Kaletepe, 2004”, *27. Kazı Sonuçları Toplantısı, C.2*, Ankara, ss.383-390.

ATLI BALKAN, N., SLIMAK, L., KUHN, S., AÇIKGÖZ,F., (2007). “Kömürcü-Kaletepe Paleolitik Dönem Kazıları 2005”, *28. Kazı Sonuçları Toplantısı, C.2*, Ankara, ss. 125-140.

AYDINGÜN, Ş., (2013). “İstanbul’un Avrupa Yakasından Alt Paleolitik Çağ’a Ait “İki Yüzeyle Alet”, *İstanbul Araştırmaları Yıllığı*, 2, ss.55-56.

AYDINGÜN, Ş., (2016). “Yarımburgaz Mağarası’nda Son Durum”, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, 152, İstanbul, ss. 217-230.

BOGUCKİ, P., (2013). *İnsan Toplumunun Kökenleri*, Kalkedon Yayınları, İstanbul.

CHILDE, G., (2014). *Tarihte Neler Oldu?*, Kırmızı Yayınları, İstanbul.

ÇAKMAK, D., (2012). *Hitit İmparatorluğunun Toplumsal ve İktisadi Yapısı*, Libra Kitapçılık ve Yayıncılık, İstanbul.

DİAKOV, V. KOVALEV, S. (2014). *İlkçağ Tarihi*, C.I, İstanbul.

GÜLEÇ, E., HOWELL, F.C., WHITE, T.D., KARABIYIKOĞLU, M., (2002). “Anadolu’da İlk İnsan İzleri: Dursunlu Alt Paleolitik Buluntu Yeri”. *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*, S. 15, ss. 79-90, Ankara.

GÜLEÇ, E. S., (2016). “İnsanlığın En Uzun Göçü”, *Aktüel Arkeoloji, Kasım-Aralık*, S.54, ss.28-45.

HOWELL F. C., ARSEBÜK G., KUHN , S. L. (1966). “The Middle Pleistocene Lithic Assemblage from Yarımburgaz Cave, Turkey”, *Paléorient*, Vol. 22 N. 1: ss.31-49

JELİNEK, A. J., (1980). “İstanbul Boğazının Doğu Yakasındaki Vadilerden Paleolitik Buluntular”, *Güneydoğu Anadolu Tarihöncesi Araştırmaları, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları*, İstanbul, ss. 309-315.

KANSU, Ş. A. (1966). “Haberler- Kazılar ve Marmara ve Trakya Bölgesinde Tarih Öncesi Araştırmaları”, *Bellekten XXX/119*: ss. 491-492.

KANSU, Ş. A. (1972) “Yarımburgaz (Küçükçekmece-İstanbul) Mağarası’nda Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Prehistorya Araştırmaları ve Tuzla Kalkolitiğinde Yeni Gözlemler”, *Türk Tarih Kongresi VII/1*: ss.22-30.

KÖKTEN, İ. K., (1952). “Anadolu’da Prehistorik Yerleşme Yerlerinin Dağılışı Üzerine Bir Araştırma”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C.10, S.3-4, ss. 167-188.

KÖKTEN, İ. K., (1959). “Tarsus – Antalya Arası Sahil Şeridi Üzerinde ve Antalya Bölgesinde Yapılan Tarihöncesi Araştırmaları Hakkında”, *Türk Arkeoloji Dergisi*, S. VIII-2, Ankara, ss. 10-16.

KÖKTEN, İ. K. (1963). “İstanbul’un Batısında Eskitaş (Paleolitik) Devrine Ait Yeni Buluntular”, *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi* 20/3-4: ss. 277-278.

LEAKEY,R., (2006). *İnsanın Kökeni*. Varlık Yayınları, İstanbul.

LEAKEY, R., LEWİN, R., (1998). *Göl İnsanları / Evrim Sürecinden Bir Kesit*, Tübitak Popüler Bilim Kitapları, Ankara.

LEWİN, R., (2015). *Modern İnsanın Kökeni*. Say Yayınları, İstanbul.

ÖZBEK, M.,(2007). *Dünden Bugüne İnsan*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

ÖZDOĞAN, M.,(2010). *Paleolitik Çağ İlk Adımlar*, *Arkeotas Tarih Öncesinden Demir Çağı’na Anadolu’nun Arkeoloji Atlası*, Doğan Burda Dergi ve Yayıncılık,ss 30-47, İstanbul.

SAGONA, A. , ZIMANSKY, P. ,(2015). *Arkeolojik Veriler Işığında Türkiye’nin En Eski Kültürleri- MÖ. 1000000-550*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

SLIMAK, L., DİNÇER, B., ATLI-BALKAN, N., (2005). “Anadolu’da En Eski İnsan İzleri”, *Cumhuriyet Bilim Teknik*, 987, ss.6-7.

ŞENEL, A. (1982). *İlkel Topluluktan Uygur Topluma*, Ankara.

YALÇINKAYA, I., (1983). “Samsat-Şehremuz Tepesi Çevresi Paleolitik Çağ Yüzey Araştırmaları”, *I Araştırma Sonuçları Toplantısı*, ss.13-20, İstanbul.

YALÇINKAYA, I., (1992). “1990 Yılı Karain Kazıları”, *XIII Kazı Sonuçları Toplantısı*, C.I, Ankara, ss. 33-54.

YALÇINKAYA, I.,(2009). “Eski Anadolu Uygarlıkları”. *Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı Projesi*. ss. 1-14.Ankara.

YALÇINKAYA, I., ÖZÇELİK, K., KARTAL, M., TAŞKIRAN, H., (2009). “Türkiye’de İki Yüzeyle Alet İçeren Kültürlerin Dağılımı”, *Anadolu / Anatolia*, 35, ss.1-38.